

EDUKÁCIA K UDRŽATEĽNÉMU ROZVOJU AKO MODERNÁ KONCEPCIA A OBSAH PRÍPRAVY UČITEĽOV ODBORNÝCH VYUČOVACÍCH PREDMETOV

Tímea Šeben Zaťková¹

¹Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta, Katedra pedagogiky, Námestie J. Herdu č. 2, 917 01 Trnava, Slovenská republika

Abstrakt

Cieľom štúdie je zdôrazniť význam prípravy budúcich učiteľov v smere edukácie k udržateľnému rozvoju (UR), ktorá je v súčasnosti najaktuálnejším prístupom, smerom a súčasne aj obsahom výchovno-vzdelávacieho procesu vzhľadom na celosvetovú situáciu v živote ľudstva, ktoré je zasiahnuté globalizáciou a z nej vyplývajúcimi nielen výhodami, ale aj negatívnymi javmi. Uvedená oblasť je v súčasnosti zdôrazňovaná vo vzdelávaní a výchove všeobecne, avšak o to naliehavejšia je jej implementácia v príprave učiteľov profesijných odborných predmetov, keďže práve táto skupina učiteľov pripravuje profesionálov, ktorí sa budú výraznou mierou uplatňovať v praxi ovplyvnenej a ovplyvňujúcej všetky aspekty udržateľného rozvoja (environmentálny, ekonomický, sociálny). V štúdiu zdôrazňujeme potrebu edukácie k UR aj na základe prehľadu vybraných výsledkov záverečných prác, ktoré vznikli v rámci prípravy učiteľov profesijných (odborných) vyučovacích predmetov.

Kľúčové slová: edukácia, udržateľný rozvoj, učitelia odborných predmetov

Abstract

EDUCATION TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS A MODERN CONCEPT AND CONTENT OF TEACHER TRAINING FOR VOCATIONAL SUBJECTS

The aim of the study is to emphasize the importance of training future teachers in the direction of education to sustainable development (SD), which is currently the most current approach, direction and content of the educational process with regard to the global situation in human life, which is affected by globalization and its benefits. also by negative phenomena. This area is currently emphasized in education and training in general, but its implementation in the training of vocational teachers is all the more urgent, as it is this group of teachers that prepares professionals who will be significantly affected in practice by all aspects of sustainable development (environmental, economic, social). In the study is emphasized the need for education to SD also on the basis of an overview of selected results of final theses that arose in the training of teachers of professional subjects.

Keywords: education, sustainable development, vocational education teachers

ÚVOD

Už približne 20 rokov je problematika UR bohato teoreticky rozpracovávaná a podložená na medzinárodnej i národnej úrovni. Podľa Šimonovičovej a Koskovej (2011) problémom však stále zostáva prevod tejto problematiky do reálnej praxe. Rezervy prírodných zdrojov sa stále mňajú závratným tempom. Ľudská populácia, nespravodlivá spotreba a poškodzovanie život podporujúcich ekosystémov sa naopak, zväčšujú. Pozornosť sa neustále upiera na výchovu a vzdelávanie ako na základný nástroj zmeny. Spoločnosť 21. storočia od svojich členov očakáva, že budú schopní chápať a riešiť integrované problémy ľudstva (environmentálne, sociálne, ekonomické) ako v lokálnom tak aj v globálnom prostredí.

V zhode s Ambrozom a Blažejom (2013) konštatujeme, že vývoj v 21. storočí vychádza z charakteristík udržateľného rozvoja, znalostnej spoločnosti, dominancie biologických zdrojov a biologizácie ekonomiky.

V zhode so Šimonovičovou a Koskovou (2011) konštatujeme, že práve učitelia zohrávajú kľúčovú úlohu pri implementácii VUR v reálnej praxi a v tomto zmysle je dôležitá ich schopnosť tlmočiť teóriu a prax udržateľného rozvoja mladej generácii. Učitelia sú vnímaní nielen ako „mediátori dôležitých vedomostí“, ale aj spoločenských hodnôt, postojov a vzorcov správania. Pre zabezpečenie úspechu v uvedených oblastiach je preto dôležitá príprava a vzdelávanie učiteľov v oblasti VUR. Táto potreba je zakotvená vo viacerých dokumentoch medzinárodného a národného významu. Ide napríklad o tieto dokumenty:

- Dekáda OSN výchovy k udržateľnému rozvoju.
- Stratégia Európskej hospodárskej komisie (EHK) OSN pre výchovu k udržateľnému rozvoju. Stratégia uvádza, že „pre zabezpečenie úspechu výchovy k UR je mimoriadne dôležitá adekvátna základná príprava a rekvalifikácia pedagógov, ako aj vytvorenie možností vymieňať si skúsenosti“.
- Štátny vzdelávací program (ŠVP) v SR. Vzdelávacie programy sú rámcom pre implementáciu príslušných vzdelávacích oblastí a prierezových tém do školského vzdelávania na rôznych stupňoch. Pri začlenení prierezovej témy environmentálna výchova do obsahu vzdelávania by vyučujúci mali žiakom poskytnúť informácie o význame udržateľného rozvoja ako pozitívnej perspektívy ďalšieho vývoja ľudskej spoločnosti.

V školách na Slovensku v súlade s uvedeným sa vyučuje téma udržateľného rozvoja v rámci

environmentálnej výchovy (ďalej EV), ako prierezová téma. Je ale otázne ako sú na implementáciu prierezových tém reálne pripravovaní učitelia konkrétnych študijných aprobácií a to platí aj o ich príprave na implementáciu EV do vzdelávacieho obsahu. Bežní učitelia pôsobiaci v regionálnom školstve sú v rámci svojej pregraduálnej prípravy fundamentálne vzdelávaní v rámci svojej študovanej odborovej špecializácie, ale ako a či vôbec sú dostatočne rozvíjané ich poznatky v oblastiach prierezových tém aj napriek ich dôležitosti pre reálny život možno iba odhadovať. Podľa Frykovej (2012) konkrétne význam EV podčiarkuje aj fakt, že je prierezovou témou v rámci štátneho vzdelávacieho programu, ktorá sprevádza dieťa, žiaka od predprimárneho až po úplné stredné vzdelávanie. V súčasnosti v rámci jej realizácie majú jednotlivé školy možnosť rozhodnúť sa, akým spôsobom bude EV implementovaná do edukačného procesu a to – buď ako samostatný predmet, alebo ako prierezová téma, ktorá prechádza všetkými vyučovacími predmetmi.

1. CIELE

Cieľom štúdie je stručne popísať základné stručné teoretické východiská problematiky a zistiť a porovnať názory učiteľov a žiakov na vybrané aspekty týkajúce sa realizácie environmentálnej výchovy, ktorú ponímame ako súčasť edukácie k udržateľnému rozvoju na vybraných školách.

Čiastkovými cieľmi bola sumarizácia vybraných skúmaní v oblasti edukácie k udržateľnému rozvoju z vybraných záverečných prác dopĺňujúceho pedagogického štúdia realizovaných pod gesciou autorky štúdie, ktoré vznikli na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Záverečné práce zahŕňali nasledovné oblasti skúmania:

- 1) Hodnotenie realizácie environmentálnej výchovy ako súčasti edukácie k UR na vybraných školách z pohľadu učiteľov.
- 2) Skúmanie vplyvu programu Zelená škola na environmentálne povedomie žiakov na vybraných školách.
- 3) Skúmanie a návrh možností implementácie edukácie k udržateľnému rozvoju vo vybranom odbornom vyučovacom predmete.

Na základe vymedzených 3 oblastí výsledkov empirického skúmania, uvádzame v štúdiu stručne výsledky nasledovných vybraných čiastkových cieľov:

- Zistiť názory učiteľov na dôležitosť realizácie environmentálnej výchovy súčasti edukácie k UR.

- Zistiť názory učiteľov na ich vlastnú odbornú a metodickú pripravenosť pre realizáciu environmentálnej výchovy.
- Zistiť, ktoré témy z EV sa najčastejšie realizujú v edukačnom procese stredných škôl.
- Zistiť rozdiely v environmentálnom povedomí (správanie, vedomosti, informovanosť) žiakov medzi školami zapojenými do programu Zelená škola a bežnými školami (nezapojenými do programu).
- Zistiť rozdiely v environmentálnom povedomí žiakov (správanie, vedomosti, informovanosť) medzi školami prírodovedného a technického zamerania.
- Zistiť možnosti realizácie edukácie k UR na stredných školách.

Na základe teoretických a empirických zistení bolo zámerom formulovať návrhy odporúčaní k predmetnej problematike a súčasne je štúdia východiskom pre ďalšie skúmanie a zdôvodnenie potreby implementácie obsahovej inovácie učiteľskej prípravy v intenciaciach edukácie k udržateľnému rozvoju.

2. TEORETICKÝ RÁMEC

Pojmy udržateľnosť (*sustainability*) a udržateľný rozvoj (*sustainable development*) sa začali používať začiatkom 70-tych rokov najmä v súvislosti s poznaním, že nekontrolovateľný rast akýkoľvek (populácie, výroby, spotreby, znečistenia a pod.) je neudržateľný v prostredí obmedzených zdrojov (Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR, 2001). Aj keď v slovenskom prostredí sa v starších dokumentoch používa označenie „trvalo udržateľný rozvoj“, odporúčame dodržať presný preklad z anglického jazyka „sustainable development“, čo znamená „udržateľný rozvoj“.

Udržateľný rozvoj v Slovenskej republike právne vymedzuje § 6 zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí. Podľa neho ide o taký „rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov.“

Pojem udržateľný rozvoj zahŕňa dva termíny:

- *udržateľný*, ktorý označuje určité obmedzenia čo predstavuje takú skutočnosť, že zdroje sa majú využívať, ale nie sa vyčerpať;
- *rozvoj* predstavuje záležitosť hodnôt. Pod týmto pojmom nerozumieme len rast ekonomický, ale aj rozvoj všetkého od čoho závisí kvalita života, ktorá v sebe zahŕňa rozvoj vzdelávania, sociálnych služieb, starostlivosti o zdravie, kultúry, ľudských

práv či politickej slobody a iné. Keď hovoríme o rozvoji ako takom, nemožno opomenúť, že do tejto kategórie patrí aj zveľaďovanie ochrany prírody a životného prostredia (Nové trendy v ekológii, 2000).

V súlade s Národnou stratégiou trvalo udržateľného rozvoja (2001) sú medzi cesty a prostriedky na podporu priorít a dosiahnutia strategických cieľov UR SR zaradené aj posilnenie právneho vedomia, zmena hodnotových orientácií obyvateľov, výchova a osвета a vybudovanie moderného a kvalitného školského systému, podpora vedy a výskumu. Prvým rozhodujúcim činiteľom pôsobiacim na formovanie ľudského vedomia sú najmä rodičia, rodina, príbuzní a vychovávateľia. Sú to prevažne neškolení ľudia, laici. Druhým rozhodujúcim činiteľom je škola a hlavne učiteľ, ktorý by mal žiakov vzdelávať v zmysle princípov a kritérií UR. Edukácia k UR by mali byť v modernej demokratickej spoločnosti samozrejmosťou súčasťou školského systému, v ktorom by priorita mala byť kladená na integráciu kultúrnych, prírodných, historických a spoločenských aspektov, zdrojov a potenciálu do jednotlivých vyučovacích predmetov do základného a stredného školstva ako súčasť široko koncipovaného procesu environmentálnej výchovy a vzdelávania. Takúto integráciu je vhodné realizovať prostredníctvom učebných osnov, rozvojom a aplikáciou praktických zručností a podporou tvorivosti, poznania svojho sociálneho, historického a prírodného prostredia (rodina, domov, obec, región).

Dôraz na rozvoj ľudských zdrojov v súlade s európskym pilierom sociálnych práv a z nej vychádzajúcich potrieb pre zvýšenie kvality vzdelávania vrátane celoživotného a rozvoj ľudských a materiálnych kapacít vzdelávacieho systému sa po národnej stratégii pretavil následne aj do dlhodobej Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030 (2021). Slovensko je v stratégii definované ako:

krajina úspešných, udržateľne sa rozvíjajúcich regiónov, ktorá poskytuje kvalitné a bezpečné prostredie pre zdravý a plnohodnotný život všetkých občanov. V blízkej budúcnosti bude svet čeliť mnohým novým výzvam a je potrebné sa na ne pripraviť. Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 je národný plán ako zo zvládnuť čo najlepšie. Pri príprave tohto dokumentu vznikla široká politická aj odborná zhoda, že tými prioritami sú vzdelanie, environmentálna udržateľnosť ekonomiky, znižovanie chudoby, rozvoj regiónov, právneho štátu a zdravia obyvateľov.

Vznik tohoto dokumentu bol podmienený pristúpením Slovenska k Agende 2030 (2020) pre udrža-

teľný rozvoj Organizácie spojených národov. Je to dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja štátu, na ktorú nemá vplyv politický volebný cyklus.

2.1 Aktuálny stav na školách

V súčasnosti, ako už bolo uvedené v úvode, je realizácia edukácie k UR (v literatúre sa možno stretnúť aj s názvami vzdelávanie k UR alebo výchova k UR), riešená na školách najčastejšie v rámci prierezovej témy EV (ŠPU, 2018), avšak možno sa stretnúť v praxi aj s ďalšími formami realizácie, alebo aj prostredníctvom zapojenia sa do rôznych vzdelávacích programov a projektov. Napríklad v Programe na ochranu životného prostredia – Ekostopa sa uvádza, že:

- 4) Začínajúca škola vyučuje o UR v rámci predmetov ako je Biológia a Geografia. Zameriava sa prevažne na vedomosti z oblasti ekológie. Ide o základný prístup, ktorý je zároveň dôležitým východiskovým bodom.
- 4) Škola dosahujúca pokrok si začína uvedomovať, že VUR by sa nemala obmedzovať iba na niekoľko predmetov a že ide o viac ako len učenie sa o prírode, pretože VUR obsahuje aj sociálny a ekonomický aspekt a týka sa všetkých predmetov. Okrem obsahu samotného predmetu uvažuje aj nad kľúčovými témami udržateľného rozvoja.
- 5) Udržateľná škola pravdepodobne celé kurikulum a proces výučby sústreďí okolo témy udržateľného rozvoja, nie okolo predmetov (Šimonovičová & Kosková, 2011).

Ministerstvo životného prostredia SR uvádza (MŽP SR, 2015), že formálna EV sa na Slovensku sústreďuje v zariadeniach školského typu. Je zastrešená v Štátnom vzdelávacom programe od kategórie predprimárneho vzdelávania až po stredné odborné vzdelanie. Vo všetkých stupňoch vzdelávania je definovaná ako prierezová téma spadajúca pod príslušné vzdelávacie oblasti. Školské zariadenia na všetkých stupňoch vo všeobecnosti plnia obsah environmentálnej výchovy realizovaním rôznorodých aktivít a projektov.

Formálnu EV koordinuje Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (MŠVVaŠ SR), z tohto dôvodu sa jej v rezortnej koncepcii venujú len okrajovo.

Neformálnu EV realizujú na Slovensku rezortné organizácie MŽPSR pre verejnosť a špecifické cieľové skupiny v súlade so svojimi štatútmi. Jednotlivé rezortné organizácie pripravujú množstvo akcií a podujatí, ktoré sú zamerané na informovanosť v oblasti ochrany životného prostredia

a jeho zložiek, ako aj na samotnú oblasť EV. Jedná sa o výchovno-vzdelávacie aktivity aj s využitím interaktívnych prvkov, ku ktorým patria napr.: podujatia pri príležitosti významných environmentálnych dní, dni otvorených dverí rezortných organizácií, jedno alebo viac dňové náučné podujatia, besedy pre všetky kategórie škôl (MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ), podujatia pre marginalizované skupiny, výstavy, exkurzie, filmové festivaly a mnohé iné. Praktická EV sa v rámci MŽP SR realizuje predovšetkým v Stredisku environmentálnej výchovy SAŽP Dropie na regionálnej úrovni formou jednodňových a viacdňových programov pre širokú cieľovú skupinu. ŠOP SR zabezpečuje praktické programy EV priamo v chránených územiach formou edukačných aktivít a exkurzií ako aj prostredníctvom Školy ochrany prírody vo Varíne (MŽP SR, 2015).

Súčasný stav EV vytvára kvalitnú základňu pre výchovu, vzdelávanie a osvetu v rezorte, možno však konštatovať, že tento stav vykazuje znaky nesystémovosti a ad hoc riešení (MŽP SR, 2015).

- V rámci MŠVV a ŠSR zabezpečujú neformálnu EV:
- IUVENTA–Slovenský inštitút mládeže
- Organizácia Ekofórum, Špirála
- Mimovládna organizácia Zelená koalícia (MŽP SR, 2015).

Na stredných odborných školách sa environmentálna výchova uskutočňuje v niekoľkých rovinách (Weiszerová, 2013):

- pre všeobecnovzdelávacie predmety určil Štátny pedagogický ústav v SR Environmentálnu výchovu ako prierezovú tému pre jednotlivé vzdelávacie oblasti: Človek a príroda, Príroda a spoločnosť, Človek a spoločnosť, Človek a hodnoty a Zdravie a pohyb. Tieto prierezové témy sú veľmi dôležité pre vytváranie a rozvoj kľúčových kompetencií predovšetkým v oblasti postojov a hodnôt,
- v predmete Ekológia (učí sa v 1. alebo 2. ročníku podľa príslušného študijného odboru),
- v odborných teoretických a praktických vyučovacích predmetoch, či už formou samostatného tematického celku, témy alebo ako súčasť inej témy,
- v mimovyučovacom čase – v rámci krúžkovej činnosti, účasťou na rôznych súťažiach a pod.

Ďalej autorka Weiszerová (2013) uvádza, že na základe rôznych možností realizácie EV, sú teda kladené zvýšené nároky aj na učiteľa, ktorý by mal poznať a implementovať edukáciu k UR v zmysle oficiálne realizovanej EV na slovenských školách:

- poznať obsah, ciele, priority a princípy environmentálnej výchovy a vie ich implementovať

- do vyučovacieho procesu svojho učebného predmetu,
- vedieť navrhnúť a zrealizovať environmentálny výučbový program s využitím rôznorodých klasických a hlavne aktivizujúcich vyučovacích metód a prostriedkov,
 - ovládať možnosti realizácie environmentálnej výchovy v mimoškolskej záujmovej činnosti,
 - dokázať koordinovať realizáciu environmentálnej výchovy,
 - podporovať aktívny prístup k ochrane životného prostredia prostredníctvom praktickej výučby a spolupráce na miestnej, regionálnej prípadne medzinárodnej úrovni,
 - aktívne využívať informačné a komunikačné technológie pri realizácii environmentálnej výchovy (Weiszerová, 2013).

Na základe vyššie uvedeného je dôležité zdôrazniť, že učiteľ bez ohľadu na svoju vyštudovanú aprobáciu, či odborovú špecializáciu má náročnú úlohu aj vo vzťahu k sprostredkovaniu obsahu vyučovania v smere rozvoja kompetencií žiakov pre udržateľnú budúcnosť a preto je nevyhnutná jeho dôkladná príprava už v rámci vysokoškolského štúdia, na ktorú nadväzuje jeho ďalšie celoživotné vzdelávanie a profesijný rozvoj.

3. METODOLÓGIA

V štúdiu sme použili textovú analýzu dostupných publikačných zdrojov a analyticko-syntetické postupy a komparáciu. V empirickej časti sumarizujeme výsledky troch záverečných prác dopĺňajúceho pedagogického štúdia, ktoré sa tematicky zameriavali na oblasť edukácie k UR. Práce vznikli v priebehu rokov 2017 až 2021 a to konkrétne:

- Mariničová, P. 2017. *Ekologická a environmentálna výchova ako súčasť výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju*. Záverečná práca. Školiteľ: PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., Nitra: SPU, 58 s.
- Baranovič, Š. 2018. *Program Zelená škola - prostriedok formujúci environmentálne vedomie žiakov stredných odborných škôl*. Záverečná práca. Školiteľ: PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., Nitra: SPU, 61 s.
- Haľková, M. 2021. *Výchova a vzdelávanie k udržateľnému rozvoju vo vybranom predmete*. Záverečná práca. Školiteľ: PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., Nitra: SPU, 72 s.

Napriek skutočnosti, že ciele, obsahové zameranie, použité metodické postupy a nástroje boli v uvedených prácach odlišné, obdobne aj zahrnutí respondenti boli od žiakov a učiteľov základných

škôl až po žiakov a učiteľov stredných odborných škôl, možno zhrnúť, že spoločným menovateľom bol deskriptívny charakter skúmania a uplatnenie dotazníkovej metódy vo všetkých troch prácach.

V štúdiu uvádzame iba vybrané zistenia za účelom základnej orientácie v riešenej problematike. Text má charakter prehľadovej štúdie.

4. VÝSLEDKY

4.1 Hodnotenie realizácie environmentálnej výchovy na vybraných školách z pohľadu učiteľov

Empirické výsledky sme získali na základe vyhodnotenia dotazníkov vlastnej konštrukcie administrovaných na základných školách v meste a na vidieku, kde všetci oslovení respondenti boli ženy vo veku od 45 až 59 rokov. Dotazník na strednej odbornej škole veterinárnej v Nitre vyplnilo 10 respondentov, z toho 5 žien vo veku 40–61 rokov a 5 mužov vo veku 32–60 rokov. Zameranie učiteľov, ktorí vypracovali dotazník bolo predovšetkým prírodovedné (predmety Biológia – Telesná výchova, Biológia – Matematika, Matematika – Chémia) a odborné predmety (veterinárne predmety a predmety živočíšnej výroby).

V dotazníku 37,5 % z oslovených respondentov jednoznačne uviedlo, že realizácia environmentálnej výchovy na základnej škole je veľmi dôležitá. Ostatní (62,5 %) dôležitosť uviedli ako

„nevyhnutnosť učiť deti k vzťahu k prírode a prostrediu v ktorom žijú, ako potrebu vychovávať deti k hodnotám, či realizovať environmentálnu výchovu v rámci medzipredmetových vzťahov v celom vyučovacom procese“.

Zásadné rozdiely v názoroch na dôležitosť realizácie environmentálnej výchovy u učiteľov sa nevyskytovali. Všetci (100%) opýtaní vo svojich odpovediach uviedli, že realizácia EV má svoje miesto vo vyučovacom procese. Na strednej škole rovnako odpovedali všetci respondenti vo všeobecnom zmysle, že realizácia environmentálnej výchovy na strednej škole je nesmierne dôležitá. Jednotlivo respondenti uvádzali nasledovné:

„environmentálnej výchove by sa mala venovať väčšia pozornosť, aby žiaci pochopili, aký význam má starostlivosť o životné prostredie a prírodu; EV vedie človeka k pochopeniu vzťahov medzi organizmami a učí človeka, aby si vytvoril vzťah k životnému prostrediu; EV by mala byť súčasťou života každého človeka od škôlky, na strednej škole je nevyhnutná, pretože medzi-

predmetové vzťahy umožňujú spájať informácie, ktoré vedú k premyslenej a cieľavedomej ochrane životného prostredia; EV je dôležitá, aby dorastajúca generácia vplývala na zlepšovanie životného prostredia“.

Pri zisťovaní odborného-metodického pripravenosti učiteľov pre realizáciu environmentálnej výchovy iba 12,5 % učiteľov základných škôl odpovedalo, že sú výborne odborne i metodicky pripravení, pričom išlo o učiteľov v základnej škole v meste. Trojštvrťinová väčšina (75 %) opýtaných odpovedala, že sú odborne i metodicky pripravení, kde 67 % boli učiteľia mestskej školy a 33 % reprezentuje učiteľov vidieckej školy. 12,5 % uviedlo odpoveď, že skôr nie sú odborne či metodicky pripravení, pričom išlo o učiteľov vidieckej základnej školy. V podmienkach strednej školy môžeme konštatovať, že až 60 % respondentov hodnotí, že sú odborne i metodicky pripravení na realizáciu environmentálnej výchovy v podmienkach strednej školy, zatiaľ čo 40 % uviedlo, že skôr nie sú odborne a metodicky pripravení. Predpokladáme, že názor na vlastnú pripravenosť na realizáciu environmentálnej výchovy učiteľov zodpovedá odbornému zameraniu a kvalifikácii učiteľov. Vybrané položky boli zamerané v tejto súvislosti aj na zistenie účasti respondentov na predchádzajúcich školeniach, seminároch resp. iných druhoch ďalšieho vzdelávania k problematike environmentálnej výchovy. 75 % opýtaných respondentov základných škôl odpovedalo, že v posledných piatich rokoch neabsolvovali žiadne školenie, seminár či vzdelávanie v tejto oblasti. Dvaja učelia (25 %) sa takéhoto vzdelávania zúčastnili. Pričom jeden učiteľ pôsobí v mestskej škole a jeden v neplnoorganizovanej škole na vidieku. V rámci dotazníka bolo cieľom zistiť aj v akých inštitúciách resp. organizáciách títo učelia vzdelávanie absolvovali. V rámci odpovedí boli uvedené dve, a to neziskové organizácie Živica a Strom života. Ani jeden z opýtaných stredoškolských učiteľov neabsolvoval v priebehu posledných 5 rokov školenie, seminár, resp. vzdelávanie k problematike realizácie environmentálnej výchovy.

V položke č. 4 použitého dotazníka sme zisťovali akým spôsobom sa na školách realizuje environmentálna výchova. 50 % respondentov uviedlo, že ich škola je environmentálne zameraná, 37,5 % odpovedalo, že environmentálna výchova sa realizuje na škole ako prierezová téma a 12,5 % odpovedalo, že základná škola nevenuje osobitnú pozornosť realizácii environmentálnej výchovy. Pokiaľ by sme chceli hodnotiť rozdiely medzi mestskou a vidieckou školou, môžeme konštatovať, že 80 % učiteľov mestskej školy hodnotilo, že ich škola je

environmentálne zameraná a 20 % uviedlo, že EV realizujú ako prierezovú tému. V základnej škole na vidieku 67 % učiteľov odpovedalo, že EV realizujú ako prierezovú tému a 33 % uviedlo, že environmentálnej výchove v škole nevenujú osobitnú pozornosť. 70 % stredoškolských učiteľov uviedlo, že realizujú environmentálnu výchovu ako prierezovú tému, pričom dvaja uviedli v rámci možnosti iné, že realizujú environmentálnu výchovu v 1. ročníku na predmete Biológia ako samostatný tematický celok – Organizmus a prostredie v rozsahu 26 hodín a v ďalších ročníkoch sa už EV realizuje ako prierezová téma. Odpovede väčšiny respondentov sú logické, keďže v súčasnosti je environmentálna výchova jednou z prierezových tém, ktoré sú obsahom vzdelávania podľa štátneho vzdelávacieho programu (ďalej ŠVP). Ďalšia položka dotazníka bola zameraná na zistenie akým témam sa v rámci realizácie EV učelia venujú. Vyučujúci vo vidieckej škole sa zhodli na tematike „separácie odpadu, ochranu zdrojov pitnej vody a ochranu životného prostredia ako takého, ktorá zahŕňa ochranu biodiverzity a predchádzanie ohrozeniu endemitov“. Učelia mestskej školy uvádzali „témy spojené s odpadom – recyklácia, zhodnocovanie, potrebu klásť dôraz na ochranu ovzdušia a lesov“. Ďalej uvádzali témy „ochrany prírody, zachovanie prírodných spoločenstiev a dôležitosť starostlivosti o zvieratá“. Učelia strednej školy uviedli nasledovné témy: „globálne problémy životného prostredia (znečistenie ovzdušia, vody, pôdy, odlesňovanie) a ochrana prírody a krajiny, exkurzie do zoo – životné prostredie v ubikáciách, šetriace metódy v priemysle, poľnohospodárstve (šetrenie chemikálií, triedenie odpadov), ochrana rastlín – reziduá v potravinovom reťazci, odborná prax – pestovanie liečivých rastlín, poľovníctvo (Bližšie pozri Šeben Zatková & Mariničová, 2018). Samozrejme tieto témy boli špecifickejšie v súvislosti s odborným zameraním vybranej strednej školy.

4.2 Empirická sonda – vplyv programu Zelená škola na environmentálne povedomie žiakov

Prieskum sa uskutočnil v roku 2018 na 4 stredných odborných školách na Slovensku, z ktorých 2 boli zapojené do programu Zelená škola a 2 školy do programu zapojené neboli. Zelené školy boli vybraté zo zoznamu škôl zapojených do programu v šk. roku 2017/18. Jedna škola bola prírodovedného zamerania (ZP – zapojená do programu 7 rokov) a druhá škola technického zamerania (ZT – zapojená do programu 2 roky). Školy, ktoré

neboli zapojené do programu (v práci ich označujeme ako „bežné“) boli vybrané z oficiálneho zoznamu stredných odborných škôl na Slovensku, pričom kritériom výberu bolo odborové zameranie školy (jedna prírodovedného zamerania – NP a druhá technického zamerania – NT). Školy NP a ZT boli z Nitrianskeho kraja, škola ZP z Trnavského kraja a škola NT bola z Košického kraja. Hlavným podkladom pre prieskum boli dotazníky, ktoré vznikli pozmenením dotazníka z práce Milová a Medaľ (2012). Otázky v dotazníku boli rozdelené na okruhy: proenvironmentálne správanie žiakov – konanie, proenvironmentálne správanie žiakov, presvedčanie, environmentálne vedomosti, otázky na zistenie participačného prostredia, doplnkové otázky, informovanosť žiakov, dodatkové otázky. Počet žiakov, ktorí vyplnili dotazníky bol nasledovný: NP = 31, NT = 18, ZP = 14, ZT = 23, spolu = 86 žiakov.

Výsledky potvrdzujú, že proenvironmentálne konanie žiakov v našom skúmaní záviselo od zapojenia škôl do programu Zelená škola a to v rôznych oblastiach (triedenie odpadu žiakmi, znižovanie tvorby odpadu, šetrenie vodou aj elektrinou). Okrem toho aj pri uprednostňovaní vody z kohútika zohrala pravdepodobne úlohu dĺžka zapojenia do programu Zelená škola. V rámci proenvironmentálneho konania bol zistený aj vplyv zamerania školy na triedení odpadu žiakmi a pri šetrení elektrickou energiou, pričom zo škôl prírodovedného odboru viac žiakov triedilo odpad ako z technických škôl. Do šetrenia energie sa naopak zapájalo viac žiakov z technických škôl. Okrem toho sa žiaci technických škôl zapojených do programu Zelená škola častejšie vzdali nejakej činnosti alebo „potrieb“ kvôli ochrane životného prostredia, ale tieto výsledky boli na hranici významnosti. To znamená, že na základe nášho skúmania nemožno jednoznačne konštatovať, či je environmentálne správanie častejšie na školách prírodovedného alebo technického zamerania.

V rámci proenvironmentálneho presvedčania bol zistený vplyv Zelené školy na komunikáciu a presvedčanie na zmenu správania v okruhu kamarátov a spolužiakov, ale nie pri príbuzných. V rámci proenvironmentálneho presvedčania bol potvrdený aj vplyv zamerania školy. Žiaci stredných škôl s prírodovedným zameraním sa v porovnaní so žiakmi škôl technického zamerania častejšie rozprávajú s príbuznými o životnom prostredí a častejšie sa ich snažia aj presvedčiť, aby sa voči životnému prostrediu správali šetrne. Neplatí to však pri komunikácii a presvedčaní známych.

Pri preverovaní environmentálnych vedomostí sa zistili jednoznačné výsledky v prospech Zelených škôl. Je však zaujímavé, že odborové zameranie pri preverovaní environmentálnych vedomostí nezohrávalo žiadnu úlohu.

Ďalej možno konštatovať, že na školách bola zistená vo všeobecnosti aj veľmi nízka úroveň participácie. Až 63,95 % žiakov si myslí, že do rozhodovania o živote školy nie sú zapájaní vôbec, alebo len veľmi zriedka. Toto je veľmi závažný problém, ktorého riešením by však mohlo byť zapojenie sa školy do programu Zelená škola. Naše výsledky ale potvrdzujú, že úroveň participácie bola vyššia na Zelených školách pri porovnaní ZP voči NP a ZT voči NT, aj keď úroveň participácie na školách NP a ZT bola veľmi podobná. Výsledky tiež naznačujú, že úroveň participácie súvisí aj s tým, ako sa žiaci v škole cítia, čo pridáva na dôležitosti neustále vytvárať participačné prostredie.

V Zelených školách sa viac žiakov (ZP 92,86 %, ZT 65,22 %) cítilo byť skôr dobre až veľmi dobre informovaných o problémoch životného prostredia ako na školách bežných (NP 45,16 %, NT 22,23 %). Informovanosť však bola ovplyvnená aj odborovým zameraním školy, keďže sa pri porovnaní prírodovedných a technických škôl na Zelených aj bežných školách cítilo byť viac žiakov dobre až veľmi dobre informovaných na prírodovedných školách.

Väčšina výsledkov bola pozitívnejších v prospech Zelených škôl a ďalšie zistenia (žiaci zo Zelených škôl vykonávajú v škole viac praktických environmentálnych aktivít, zo školy získavajú viac informácií a chodia častejšie do prírody ako žiaci z bežných škôl) naznačujú, že program Zelená škola pozitívne vplývala na environmentálne povedomie žiakov stredných odborných škôl a aj ďalšie obdobné programy a projekty zamerané na udržateľný rozvoj môžu byť veľmi prínosné v reálnej edukačnej praxi.

Pre ilustráciu uvádzame voľné odpovede respondentov- žiakov stredných škôl, ktoré podľa nášho názoru výstižne obsahujú podstatu edukácie k UR: „Ja mám k prírode blízko a chcem žiť v lese bez novodobých výdobytkov.“ „Každý by sa mal podieľať na záchrane životného prostredia.“ „Prírodu by sme si mali chrániť pre ďalšiu generáciu.“ „Každý človek je zodpovedný za to, ako bude naša Zem vyzeráť.“ „Ľudia by sa mali ukludniť a začal triediť odpad a nie ho vyhadzovať do prírody alebo vypúšťať odpady do riek.“ „Treba niečo robiť!!!“ „Zem začína byť preľudnená, ak sa nenaučíme produkovať viac potravín a šetrnejšie používať pôdu, tak skôr smerujem k záhube!“

4.3 Edukácia k udržateľnému rozvoju vo vybranom odbornom predmete

Poslednou oblasťou skúmania bolo zisťovanie konkretizované vo vybranom odbornom vyučovanom predmete. Cieľom tejto práce bolo zistiť u žiakov stav a úroveň vedomostí v oblasti udržateľného rozvoja – EV a zistiť a navrhnúť možnosti, ako ich vedomosti rozšíriť a upevniť. Cieľovou skupinou boli žiaci strednej odbornej školy v školskom vzdelávacom programe Stravovacie a ubytovacie služby, konkrétne odbor hostinský/hostinská. Je to trojročný učebný odbor pre chlapcov a dievčatá, zahrnutí boli žiaci prvého, druhého a tretieho ročníka. Žiaci boli testovaní v oblasti EV za 1. štvrťrok školského roka 2020/2021. V práci boli realizované čiastkové ciele:

- zistiť vedomosti žiakov v oblasti udržateľného rozvoja – environmentálnej oblasti pomocou vstupných testov v predmete Potravinový a výživa,
- navrhnúť riešenia ako zvýšiť povedomie žiakov v tejto oblasti počas štúdia, čiže pripraviť návrhy tém z uvedenej oblasti, ktoré sa budú vyučovať ako prierezové témy na vyučovacích hodinách (časť vyučovacej hodiny),
- vypracovať návrhy príprav na vyučovacie hodiny v predmete Potravinový a výživa s využitím prierezových tém z oblasti udržateľného rozvoja – konkrétne environmentálnej výchovy,
- po odučení navrhnutých tém z oblasti udržateľného rozvoja – oblasti environmentálnej, analyzovať výsledky, porovnať či došlo k zlepšeniu vedomostí žiakov v danej oblasti, či výstupné testy boli úspešnejšie ako vstupné testy,
- zapracovať konkrétne prierezové témy a ciele na vyučovacie hodiny do tematických výchovno-vzdelávacích plánov a v elektronickej podobe pripraviť a sprístupniť pedagógom vybranej školy učebné materiály z oblasti udržateľného rozvoja – environmentálnej výchovy.

Na základe stanovených cieľov a zámerov možno konštatovať nasledovné výsledky:

Úroveň vedomostí v oblasti udržateľného rozvoja (vychádzajúc z osnov environmentálnej výchovy) u žiakov 1., 2. a 3. ročníka odboru hostinský/hostinská na začiatku školského roka možno hodnotiť za podpriemerné. Testy boli vypracované na základe odporúčaní v Sprievodcovi školským rokom 2020/2021 a na základe rozhovorov s koordinátorom environmentálnej výchovy. Vedomosti žiakov boli vyhodnotené percentuálne v troch triedach s výsledkami úspešnosti: 51,54 %, 43 % a 36 %. Vedomosti žiakov v prvom a druhom ročníku boli lepšie ako sme predpokladali, t. j. viac

ako 40 %, ale u žiakov tretieho ročníka boli iba 36 %, čo je menej ako sme očakávali. Z nameraných výsledkov možno konštatovať, že vedomosti žiakov v oblasti EV sú nízke. Prekvapujúce bolo však zistenie, že najnižšie vedomosti nemali žiaci prvého ročníka, ale paradoxne tretiaci.

Výučba navrhnutých environmentálnych tém do vyučovania vo všetkých troch ročníkoch v 1. štvrťroku mala vplyv na zvýšenie environmentálneho povedomia u vybranej vzorky žiakov. Výsledky výstupných testov, ktoré boli totožné so vstupnými po odučení navrhnutých tém dosiahli nasledovnú úspešnosť:

- žiaci 1. ročníka dosiahli výstupné výsledky na úrovni 63,8 %;
- žiaci 2. ročníka dosiahli úspešnosť na úrovni 84,8 %;
- žiaci 3. ročníka mali vedomosti na úrovni 71,1 %.

Môžeme konštatovať, že implementácia vybraných tém z environmentálnej výchovy do vyučovacieho procesu žiakom zlepšila vedomosti. Žiaci 1. ročníka dosiahli najnižšie percento prírastku vedomostí, najvyšší prírastok dosiahli druháci. Predpoklad, že ak sa zvýši počet tém v oblasti udržateľného rozvoja – environmentálnej výchovy v tematických výchovno-vzdelávacích plánoch (napríklad v predmete Potravinový a výživa), tak sa zvýši celkovo úroveň vedomostí žiakov v tejto oblasti sa jednoznačne potvrdil.

V rámci práce boli vypracované prípravy na vyučovacie hodiny v odbornom predmete, v rámci ktorých bola implementovaná prierezová téma EV (bližšie pozri Haľková, 2021). Na základe zisteného zlepšenia vedomostí boli zapracované vybrané ciele a témy EV do tematického výchovno-vzdelávacieho plánu odborného predmetu a vzorové prípravy na vyučovacie hodiny z predmetnej oblasti boli spracované aj v elektronickej podobe v eduPage ako pomôcka pre všetkých vyučujúcich, ktorí by chceli žiakom priblížiť problematiku udržateľného rozvoja – EV na predmetnej strednej škole. V sumáre možno zhrnúť, že vo vyučovacom procese sa takmer vždy dá nájsť priestor a nadväznosť EV a UR na tému vyučovacej hodiny a aspoň pár minút, ale intenzívne, žiakom pripomenúť tento globálny problém.

5. DISKUSIA

Naša štúdia je len malou sondou do problematiky, ktorej aktuálnosť a naliehavosť ďalšieho riešenia je významná. Výsledky poukázali na skutočnosť, že skúmané školy sa podieľajú na realizácii edukácie k UR v rámci environmentálnej výchovy žiakov,

čo je aj v súlade so Štátnym vzdelávacím programom. Podľa názoru respondentov má významný podiel na získavaní environmentálnych poznatkov a formovaní environmentálnych postojov a správania žiakov environmentálna výchova, ktorá má viesť človeka k pochopeniu vzťahov medzi organizmami a k vytvoreniu pozitívnych vzťahov k životnému prostrediu. EV poskytuje informácie, ktoré vedú k premyslenej a cielavedomej ochrane životného prostredia.

Môžeme konštatovať, že opytovaní učitelia považujú za veľmi dôležité realizovať environmentálnu výchovu. Za najaktuálnejšie témy považujú separáciu a recykláciu odpadu a ochranu životného prostredia, ktorá zahŕňa ochranu lesov, ovzdušia a zdrojov pitnej vody. Mnohí učitelia sa snažia čo najviac implementovať EV do vyučovacieho procesu rôznymi formami: exkurzie, besedy, odborné prednášky s expertmi z praxe, domáce úlohy, práca na vlastných políčkach v prostredí základných škôl alebo triedenie odpadu, prípadne ďalšie aktivity.

Zistili sme aj rozdiely medzi realizáciou environmentálnej výchovy na základných školách a stredných odborných školách. Konštatujeme, že napríklad vo vidieckej a malej mestskej základnej škole učitelia prezentovali, že ich škola je environmentálne zameraná, zatiaľ čo na strednej škole je environmentálna výchova realizovaná hlavne ako prierezová téma. Niektoré školy v SR sa aktívne zapájajú aj do rôznych projektov a jedným z efektívnych príkladov je zapojenosť napríklad v programe Zelená škola, ktorý podľa našich zistení dokázateľne vplýva na zvyšovanie environmentálneho povedomia žiakov. Fryková (2010) uvádza, že v rámci ŠVP je environmentálna výchova vnímaná ako prostriedok, ktorý do istej miery môže ovplyvniť environmentálne cítenie a správanie sa žiakov. Čajková (2012) rozvíja túto problematiku o to, akú formu daná škola zvolí. Následne sa to odráža v ďalších dokumentoch školy. Autorka tiež uvádza nezastupiteľnú úlohu koordinátora environmentálnej výchovy, ktorá má štatút poradcu vedenia školy a mimoriadne dôležitú úlohu pri začleňovaní environmentálnej výchovy do všetkých dokumentov školy.

Z našich zistení vyplýva, že učitelia sa v prevažnej miere cítia dostatočne pripravení na realizáciu EV, avšak na druhej strane neabsolvovali za posledných päť rokov takmer žiadne vzdelávanie v rámci ich ďalšieho profesijného rozvoja zamerané na tematiku EV alebo UR. Na strednej škole žiadni z učiteľov neabsolvovali za posledných 5 rokov vzdelávanie zamerané na problematiku EV. Iba dvaja učitelia základných škôl absolvovali ďalšie

vzdelávanie v rámci neziskových organizácií. Uvedené zistenie by bolo vhodné skúmať v širších súvislostiach a istotne na väčšej vzorke zapojených učiteľov, či sú naozaj dostatočne fundovaní (limitom nášho prieskumu bola veľkosť vzorky a zámerný výber - zapojení boli primárne učitelia prírodovedného zamerania) pre implementáciu edukácie k UR.

Zo zisteného môžeme zhrnúť aj v súlade s Rezortnou koncepciou environmentálnej výchovy (2015), že komplexnejšie k problematike pristupujú naozaj tie školy, ktoré prezentujú environmentálne zameranie a ciele vo svojich školských vzdelávacích programoch a boli hlavne zapojené do projektov dlhodobého charakteru. Môžeme predpokladať, že je jednoduchšie realizovať environmentálne aktivity na nižšom stupni vzdelávania, kde je viac možností uplatňovať zážitkové a aktivizujúce metódy vzdelávania vzhľadom k vekovým osobitostiam žiakov, než na vyšších stupňoch.

Na rozdiel od jednoznačne deklarovaného významu EV z pohľadu učiteľov, na druhej strane vedomosti žiakov na vybranej škole potravinárskeho zamerania nepotvrdzujú primeranú úroveň, skôr ich možno považovať za podpriemerné. Uvedený stav však možno zlepšiť cieľovými aktivitami vo vyučovacom procese ako bolo potvrdené našimi empirickými sondami. Cieľové zapojenie škôl do praktických programov a projektov alebo implementáciou vybraných tém do tematických plánov jednotlivých predmetov potvrdzuje zvýšenie nielen vedomostnej úrovne ale môže mať vplyv aj na celkové environmentálne povedomie žiakov.

Na základe existujúcich vzdelávacích programov v regionálnom školstve v SR je školám v súčasnosti umožnené okrem vzdelávacích oblastí, ktoré sú rámcom pre školské predmety príbuzného zamerania aj povinnosť realizovať prierezové témy. Realizácia prierezových tém nie je iba nadpredmetová, ale existuje možnosť realizovať ju aj ako samostatné voliteľné predmety alebo kurzy v blokovej výučbe. Prierezové témy prepájajú rôzne oblasti základného učiva a umožňujú vnímať komplexnosť sveta a prispievajú k rozvoju kľúčových kompetencií. UR zatiaľ nie je na Slovensku samostatnou prierezovou témou, ale priestor na jeho realizáciu je vo všetkých prierezových témach, napríklad v ochrane života a zdravia, v mediálnej výchove, určite v multikultúrnej alebo environmentálnej výchove, keďže ako bolo v teoretických východiskách naznačené, UR zahŕňa viaceré oblasti nielen environmentálnu.

Tematika udržateľného rozvoja, udržateľného poľnohospodárstva, či cirkulárnej ekonomiky resp.

hospodárstva je už takmer samozrejmosťou vo vysokoškolskej výučbe (najmä na VŠ technického a ekonomického zamerania) a preniká aj do oblasti vyššieho sekundárneho odborného vzdelávania.

Práve v týchto intenciách považujeme za nanajvýš potrebné vyzdvihnúť potrebu reálne (nielen na formálnej úrovni) implementovať edukáciu k UR aj do prípravy učiteľov odborných predmetov.

ZÁVER

V závere možno sumarizovať, že analýzou záverečných prác (aj keď iba na základe empirických skúmaní veľmi malého rozsahu) sme dospeli k zisteniam, že názory učiteľov sa zhodujú v potrebe a dôležitosti realizácie edukácie k UR a z nej vychádzajúcej environmentálnej výchovy. Učitelia sa prevažne cítia byť dostatočne pripravení pre realizáciu environmentálnej výchovy, aj keď časť z nich spochybňuje svoju metodickú a odbornú pripravenosť, na druhej strane však iba vo veľmi nízkej miere absolvovali ďalšie vzdelávanie v predmetnej oblasti. V školskej praxi sú preberané rôzne témy z environmentálnej výchovy, ktoré sa najčastejšie realizujú v intenciách odborného zamerania študijných odborov v edukačnom procese stredných škôl a predpísaných osnov EV. Rozdiely v environmentálnom povedomí žiakov sme identifikovali na základe zapojenosti škôl v špecifických projektoch ale aj na základe odborového zamerania. Čo sa týka možností realizácie edukácie k UR na stredných školách, je na samotnom vedení škôl, ktorú z existujúcich možností škola využije, ale reálna praktická implementáciu už následne závisí od ochoty, iniciatívy, schopností, ale primárne od odbornosti a metodickej pripravenosti konkrétnych jednotlivých učiteľov.

V reálnom edukačnom procese stredných škôl je potrebné zostaviť vyučovacie jednotky so zameraním okrem vedomostí aj na rozvoj osobnostných kvalít a uvedomenie si problémov systémového, holistického, globálneho charakteru, na rozvoj kompetencií. S uvedeným súvisí podstata koncipovania nového predmetu v učiteľskej príprave založená v zdôrazňovaní interdisciplinárnosti. Novokoncipovaný predmet by mal byť zameraný nie iba na začlenenie tém udržateľného rozvoja, ale najmä na rozvoj kompetencií, ktoré sú aktuálne trendom ale aj nutnosťou vo vzdelávaní pre 21. storočie. Na záver navrhujeme niektoré odporúčania v smere implementácie výchovy k UR pre oblasť stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania, ktoré možno ďalej štrukturovať nasledovne:

Keďže učiteľ je významný činiteľ ovplyvňujúci environmentálne povedomie svojich žiakov – prostredníctvom implementácie prvkov environmentálnej výchovy do vyučovania, odporúčania na zlepšenie praxe EV a edukácie k UR sa dotýkajú najmä jeho činností. Odporúčania pre učiteľov odborných vyučovacích predmetov strednej školy spočívajú najmä v téze, že environmentálna výchova a z nej vyplývajúca edukácia k UR nemá byť deklarovaná iba formálne v tematických výchovno-vzdelávacích plánoch, ale realizovaná v rámci konkrétnych vyučovacích hodín. Témy UR je potrebné implementovať do jednotlivých príprav na vyučovacie jednotky a záujem o jej praktickú realizáciu musí vychádzať „z dola“, t.j. od aktívneho prístupu učiteľa k problematike, k iniciatíve o pravidelnú komunikáciu s koordinátorom EV na príslušnej škole, k realizácii obsahovej integrácie prierezovej témy do edukačného procesu odborných predmetov. Dôležité je i zvyšovať motiváciu učiteľov pre realizovanie edukácie k UR rôznymi formami (napr. do Zákona o pedagogických zamestnancoch presadiť systémový prístup k zaradeniu odmeny pre koordinátorov).

Koordinátor EV by mal zastávať svoju funkciu nielen formálne, ale najmä tvorivo, aktivizovaním svojich kolegov, poskytovaním poradenstva, metodickej podpory a konzultačných a koordinačných činností, poskytovaním študijných materiálov, sprostredkovaním informačných zdrojov a pod. v oblasti EV a UR.

Realizovať premyslený a reprezentatívny výskum účinnosti edukácie k UR a environmentálnej výchovy a vzdelávania v školách so zameraním na dosahované ciele, realizovaný obsah, používané výchovno-vzdelávacie formy a metódy apod..

Zapracovať filozofiu UR do štátneho vzdelávacieho programu pre všetky vzdelávacie úrovne.

Využívať odborný potenciál neziskových organizácií a ďalších inštitúcií v spolupráci so školami (napr. pri zvyšovaní vedomostí či už učiteľov alebo žiakov, odporúčame využívať ponuky organizácií, ktoré sa aktívne venujú environmentálnej výchove, napr.: Živica, Strom života, Slovenská agentúra životného prostredia, Špirála, či ďalšie).

Rozširovať možnosti zapojenia škôl do environmentálnych programov a projektov a všestranne podporovať tvorivosť žiakov a učiteľov v tejto oblasti.

Predmetová komisia by mala schvaľovať témy EV a UR v rámci svojich zasadnutí nielen formálne, ale mala by metodicky usmerniť učiteľov odborných predmetov k praktickej realizácii VUR, vykonávať konzultácie a vzájomné kolegiálne hospitácie s cieľom skvalitniť realizáciu VUR v odborných predmetoch.

Vedenie školy by malo aktívne podporovať učiteľov pre ďalšie vzdelávanie v oblasti edukácie k UR napríklad zabezpečením seminárov, workshopov a iných foriem vzdelávania na pôde školy pre svojich zamestnancov, či poskytnutím študijného voľna na účasť na takomto type vzdelávania aj mimo priestorov školy a využívaním rôznych motivačných nástrojov k ďalšiemu vzdelávaniu a odbornému rastu svojich zamestnancov. V rámci dostupných možností je využiteľná i realizácia rozvojových, mobilitných, či vzdelávacích projektov pokrývajúcich ďalšie vzdelávanie učiteľského zboru vo vybraných témach UR. S uvedeným súvisí aj potreba vyčleniť investície do kvalifikačného a ďalšieho vzdelávania pedagogických pracovníkov, minimalizovať vlastné náklady účastníka vzdelávania (aktuálne pozitívne zmeny možno sledovať, že v roku 2021/2022 MŠVVaŠ plánuje po prvýkrát formou projektu preplatiť školám náklady na rozširujúce a doplnujúce pedagogické štúdium.¹

Najzásadnejšími je z nášho pohľadu oblasť implementácie návrhov v smere skvalitnenia vysokoškolskej učiteľskej prípravy. Ako aj z nášho textu vyplynulo, v rámci učiteľskej prípravy vzdelávanie v oblasti UR väčšinou absentuje. Výnimkou sú iba niektoré vysoké školy, preto je potrebné aktívnejšie sa venovať problematike VUR napríklad pri vypisovaní záverečných prác v rámci pregraduálnej prípravy učiteľov. V rámci učiteľskej prípravy je potrebné venovať väčšiu pozornosť edukácii k UR v rôznych študijných predmetoch a vnímať ju v širšom kontexte než len v zameraní na ekologickú a environmentálnu oblasť. Vo vzdelávaní učiteľov je vhodné zaviesť predmety s orientáciou na UR, respektíve zvýšiť obsah tém o UR v existujúcich predmetoch a vo väčšej miere upriamovať pozornosť na medzipredmetové vzťahy a holistický prístup k obsahu vzdelávania.

Podľa vyššie uvedeného a aj na základe našich skúseností nám vyvstáva neľahká úloha do budúcnosti a to konkrétne implementovať edukáciu k UR do prípravy učiteľov a nedeklarovať ju iba formálne. Napríklad na základe komparácie študijných plánov v príprave učiteľov odborných predmetov na vysokých školách poľnohospodárskeho zamerania v SR a ČR (ČZU v Praze, Mendelu v Brně, SPU v Nitre) sme identifikovali, že iba v príprave učiteľov na ČZU v Prahe je zaradený do obsahu DPŠ samostatný predmet Environmentálna výchova, avšak my navrhujeme v našich podmienkach obsahovú inováciu v zmysle aktuálnejších požiadaviek doby a to zaradiť do študijných plánov v príprave učiteľov širšie koncipovaný predmet - Edukácia k udržateľnému rozvoju. Predmet by mal byť koncipovaný skôr metodicky prakticky, než len so zameraním na obsah a poznatkovú bázu.

V závere sumarizujeme, že edukácia k udržateľnému rozvoju je v súčasnosti najaktuálnejším prístupom, smerom a súčasne aj obsahom výchovno-vzdelávacieho procesu vzhľadom na celosvetovú situáciu v živote ľudstva, ktoré je zasiahnuté globalizáciou a z nej vyplývajúcimi nielen výhodami, ale aj negatívnymi javmi. Uvedená oblasť je v súčasnosti zdôrazňovaná vo vzdelávaní a výchove všeobecne, avšak o to naliehavejšia je jej implementácia v príprave učiteľov profesijných predmetov, keďže práve táto skupina učiteľov pripravuje profesionálov, ktorí sa budú výraznou mierou uplatňovať v praxi ovplyvnenej a ovplyvňujúcej všetky aspekty udržateľného rozvoja (environmentálny, ekonomický, sociálny). EV, ktorá je súčasťou výchovy k udržateľnému rozvoju a rovnako nevyhnutným komponentom v rámci širšieho konceptu globálnej výchovy, je nevyhnutný prostriedok na riešenie celosvetovej environmentálnej, ale zároveň aj sociálnej krízy, do ktorej sa ľudstvo v súčasnosti dostalo.

Podakovanie

Štúdia vznikla ako súčasť projektu KEGA033SPU-4/2019 „Inovačný koncept kurikula a metodická „e-podpora“ pre prípravu učiteľov profesijných poľnohospodárskych a potravinárskych predmetov.

LITERATÚRA

Ambrózy, M., & Blažej, A. (2013). Some aspects of the problems of keeping sustainable development in the philosophy of Martin Heidegger. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 3(3), 385–391.

1 Blížši info na: https://www.minedu.sk/groehling-ucitelom-preplatime-rozsirujuce-a-doplnujuce-studium-na-vysokych-skolach/?fbclid=IwAR3ck7dViKZlAXJ4GmoR_-9w0IUC1yfowbdntnEvc6R_tNk6_3HCc0mGXrc.

- Agenda 2030. (2020). *Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj* [online]. [cit. 28.10.2020]. Dostupné na: <https://agenda2030.statistics.sk/Agenda2030/>
- Baranovič, Š. (2018). *Program Zelená škola - prostriedok formujúci environmentálne vedomie žiakov stredných odborných škôl*. Záverečná práca. Školiteľ: PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., Nitra: SPU.
- Fryková, E. (2012). *Environmentálna výchova v edukačnom procese*. Bratislava. Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave.
- Haľková, M. (2021). *Výchova a vzdelávanie k udržateľnému rozvoju vo vybranom predmete*. . Záverečná práca. Školiteľ: PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., Nitra: SPU, 72 s.
- Mariničová, P. (2017). *Ekologická a environmentálna výchova ako súčasť výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju*. Záverečná práca. Školiteľ: PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., Nitra: SPU.
- Milová, S., & Medaľ, R. (2012). *Záverečná správa: Environmentálna výchova a vzdelávanie detí a mládeže aktuálna situácia na Slovensku*. Bratislava: Iuventa, Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/vyskum/2012/z%C3%A1vere%C4%8Dn%C3%A1%20spr%C3%A1va.pdf.
- MŽP SR. (2015). *Rezortná koncepcia environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu do roku 2025*. Dostupné na: <https://www.sazp.sk/app/cmsFile.php?disposition=i&ID=59>
- Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR schválená uznesením vlády SR č. 978/2001. (2001). Dostupné na: <http://www.minzp.sk/dokumenty/strategicke-dokumenty/>.
- Nové trendy v ekológii. (2000). Prešov. Katedra ekológie a biológie FHPV PU. Dostupné na: <http://www.fhvp.unipo.sk/PU/FHPV/Ekologia/trendy.htm>
- Rezortná koncepcia environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu do roku 2025. (2015). Dostupné na: <http://www.sazp.sk/app/cmsFile.php?disposition=i&ID=59>
- Šimonovičová, J., & Kosková, J. (2011). *Ekologická stopa – výchova k trvalo udržateľnému rozvoju. Tréningový manuál pre učiteľov*. Banská Bystrica, Slovenská agentúra životného prostredia.
- ŠPU. (2018). *Prierezové témy. Environmentálna výchova vo vyučovacích predmetoch štátneho vzdelávacieho programu*. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/zavadzanie-isvp-ms-zs-gym/gymnazia/prierezove-temy/>
- Šeben Zaťková, T., & Mariničová, P. (2018). Ecological and environmental education as a part of the sustainable development. *Slavonic pedagogical studies journal*, 7(1), 22–40.
- Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030. (2021). Dostupné na internete: <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/vizia-a-strategia-rozvoja-slovenska-do-roku-2030/index.html>.
- Weiszerová, M. (2013). *Environmentálna výchova na stredných odborných školách*. Prešov. MPC. Dostupné na: https://mpcedu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/6_ops_weiszerova_maria_-_environmentalna_vychova_na_strednych_odbornych_skolach.pdf